

Микола Горелов

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ПАРАДИГМА КРАХУ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті тезово аналізуються процеси, які в цивілізаційному плані впливали на долі України і Росії після укладення 1654 року Переяславського договору. Робиться висновок, що в сучасних умовах Україна і Росія рухаються в протилежних цивілізаційних напрямках, а отже, Переяславський проект вичерпав себе.

Ключові слова: *Переяславський проект, цивілізаційний розвиток, євроінтеграція, імперська ідеологія, воєнна експансія, анексія.*

Gorelov M. Civilizational paradigm collapse Pereyaslavsky process.

This article analyzes the processes that in civilizational terms affected on the fate of Ukraine and Russia after the conclusion in 1654

Pereyaslavsky contract. It is concluded that in the present conditions Ukraine and Russia moves in controversial civilization streams, and, hence Pereyaslav project is finished.

Keywords: *Pereyaslavsky project, civilizational development, European integration, imperial ideology, military expansion, annexation.*

Переяславський проект, який офіційно розпочався 360 років тому, позначився не тільки на цивілізаційних долях України та Росії, але й став подією всесвітньо-історичного значення. Як зазначає відомий професор Університету Лондона Норман Дейвіс, «перехід України від Польщі до Росії важко переоцінити. Московія дістала економічні ресурси та геополітичну позицію, необхідні, щоб стати великою державою. «Формула Україна + Московія = Росія» не фігурує у власне російських версіях російської історії, проте має фундаментальне значення» [1]. На Сході Європи виникла величезна слов'янська імперія, яка в імперські та радянські часи стала світовою надпотоугою, що значно впливала на цивілізаційні процеси не тільки в своєму регіоні, а й усьому світі. Ідеологічною передумовою приєднання до Московії була православна віра. В ті часи це був найвагоміший аргумент на користь зробленого вибору.

На нашу думку, Б. Хмельницький зробив правильний вибір, обравши за протектора Московію. Це дозволило Україні не тільки звільнитися з-під польського панування, але й зберегти у надрах імперії, а згодом і Радянського Союзу українську націю, значно розширити (аж до останнього часу) кордони країни. До середини минулого століття вихід України зі складу Російської наддержави скінчився б тим, що вона була б пошматована сусідами й навіки втратила б надію стати повноцінною цивілізацією і державою.

Українська і російська цивілізації в рамках однієї держави активно взаємодіяли в культурному плані. Як зазначав російський філософ М.Трубецькой, «на рубежі XVII–XVIII століть відбулася українізація великорусської духовної культури, різниця між западноруською і московською редакціями руської культури було упразднено шляхом викоренення московської редакції, і руська культура стала єдиною... Эта единая русская культура после-

петровського періода была западнорусской – української по своєму походженню, но русская государственность была по своєму походженню великорусской, а потому и центр культуры должен был переместиться из Украины в Великороссию. В результате и получилось, что эта культура стала не специфически великорусской, не специфически української, а общерусской» [2].

Загальноноруською ця культура була, звичайно, в розумінні східнослов'янсько-православної, суттєво прозахідної з Петровських часів, тобто культурою не національною, навіть не просто імперською, а цивілізаційного плану (що, зрозуміло, передбачає і її етнічний вимір) [3].

Упродовж тривалого часу Україна була складовою Російської імперії, і на її землях відбувалися події та проходили процеси, притаманні всій країні. Зокрема, це була русифікація та перехід значної частини української еліти на службу до нових господарів. Нові умови існування привели до появи нової ідеології, так званої «малоросійської ментальності». Одночасно це був і початок національного українського відродження, коли з'явилася українська ідея, але й розпочалися репресії проти її носіїв. Скінчився цей етап розвалом самої імперії і формуванням нової цивілізаційної ситуації. Україна вийшла на новий пік становлення своєї державності.

Поява Союзу Радянських Соціалістичних Республік, однією з яких була українська, певною мірою відродила імперську структуру. Але прослідковуються і позитивні моменти в тогочасних глобальних процесах – в межах однієї республіки почали перебувати практично всі території, де проживали українці.

За своє «визрівання» в імперському, а згодом радянському «інкубаторі» українці заплатили жахливу ціну у мільйони безневинних жертв. Проте цілком має рацію професор С.Кульчицький, коли зазначає: «Ми бачили, скільки горя і нещастя випало на долю України після її втягнення в силове поле імперії. Однак звинувачувати в цьому російський народ не доводиться... У росіян як в імперській нації не існувало правових, економічних або соціальних привілеїв, що їх мали панівні нації західних колоніальних імперій. Неможливо обтяжувати росіян й

злочинами ленінсько-сталінської доби. Певна річ, вони постраждали від терору тоталітарної держави незрівнянно менше, ніж українці. Проте масовидність терору (неологізм, запроваджений В.Леніним) завжди визначався невеликою (до того ж багатонаціональною) купкою комуністичних вождів. Завдяки специфіці встановленого ними політичного ладу вожді не звіряли своїх дій з побажаннями поневоленого державою суспільства... Українська політична нація не може консолідуватися на русофобії. Екстремістські оцінки спільної історії України і Росії суперечать національним інтересам українського народу. Врешті-решт, в історії існує об'єктивна істина, яку треба поважати за всіх умов» [4].

З огляду на події останнього часу у цю тезу необхідно внести певні корективи. Режиму В.Путіна вдалося перетворити значну кількість росіян, за висловом В.Шендеровича, на шпану та гопників. І в цьому сенсі доводиться визнати, що хамуватий пан, який нелегітимно, але за всенародною згодою «рулює» країною, їй повністю адекватний [5]. У новітні часи розсварити українців та росіян намагалися видатні історичні постаті. Карл XII, Наполеон, Сталін, Гітлер та ін. Але вдалося це саме маленькому панові, якому будь-що кортіло вгамувати «наполеонівський комплекс».

До речі, історія знає приклади, коли цілі народи і цивілізації раптом впадали у дикість. Наприклад, це мусили пережити німці за часів гітлеризму. За те, щоб повернути їх у лоно цивілізації, людство заплатило страшну ціну у 100 млн життів. Хочеться сподіватися, що цього разу до такого апокаліптичного сценарію не дійде.

У пострадянський період Переяславський проект набув нових рис. На першому етапі кожна незалежна держава (в тому числі й Російська Федерація) вирішували свої проблеми, пов'язані із переходом до іншого державного устрою. Коли ж до влади в Росії прийшов нинішній режим, вона почала виявляти неоімперські амбіції. Причому амбіції ці абсолютно не підкріплені ідеологічною складовою. Пояснити, заради якої ідеї українські олігархи мають підкоритися московському, Кремль не в змозі. Однак і відпускати Україну в цивілізацію європейську він не погоджується, бо без неї проект нового «збирання земель» є нежиттєздатним. Імперська

ідеологія усе ще є наріжним каменем зовнішньої політики Москви. На її вади свого часу вказував ще Д.Донцов. Зокрема, у брошурі «Культура привітивізму», виданій 1918 року в Черкасах, він слушно критикував вади російського політичного менталітету й цивілізації взагалі, притаманні внаслідок історичних умов розвитку й іншим слов'янським народам колишньої Російської імперії, підкреслював його антидемократизм і непослідовність.

«Рівність рабів перед сильним володарем і паном, – писав Донцов, – уходила за рівноправність вільних громадян, і легенда про «демократичну Росію» робила формальне спустошення серед вульгарно думаючої маси. До того прилучалася нова легенда – про Росію – носительку політичного і суспільного поступу. Імпульсивна гра сил у варварській, неукермованій суспільності, природний вибух незадоволення у деспотично правленім краю – бралося за прояву колосальної духовної енергії, безладне шамотання зламаного деспотичною хворобою організму – за ознаку його відпорности й великої життєвої сили. На Заході, з його усталеним порядком, кожна праця для його перебудови мусила пристосовуватися до залізних прав суспільного розвою, котрі диктували навіть її характер і тематику. В Росії сі права не обов'язували бодай для соціальних реформаторів, котрими там зачинають бути від гімназіяльної лави. Там мріялося про раптовий скок з царства кнута в царство свободи, там два рази по два могло бути не так, як в «гнілім» Заході, чотири, аж часом три, але часом зате й п'ять і навіть десять! У газардовій психіці слов'янина взагалі, а українця зосібно, що не звикла шукати рятунку лише у власній силі (сим займаються «педанти» німці), Росія представлялася ще недавно країною мрій, а може, й землею обітованною. Дикість і некультурність там тягли до себе дикі і некультурні елементи тут» [6].

Тези Д.Донцова, щодо особливостей російського менталітету підтвердив і видатний російський фізіолог І. Павлов. В заключній частині однієї зі своїх лекцій він сказав: «Вообще я должен высказать свой печальный взгляд на русского человека. Русский человек имеет такую слабую мозговую систему, что он не способен воспринимать действительность как таковую. Для него существуют только слова. Его условные рефлексы координированы не с действительностью, а со словами» [7].

Сучасність повністю підтверджує цю влучну характеристику, а останнє президентське «рокерування» в Росії і зовсім нагадує часи Івана Грозного, коли він на деякий час «призначив» царем і великим князем татарського князька Симеона Бекбулатовича.

Імперія (а нею великою мірою і далі залишається Російська Федерація) не може вести з сусідами рівноправний діалог – і в цьому її прокляття. Тому, навіть втративши колишню могутність, вона намагається диктувати свою волю, використовуючи при цьому такі незугарні речі, як воєнна експансія та територіальна анексія. В Україні вже ніхто не задається питанням – а навіщо, власне, це Кремлю? Дії Москви логічні, виходячи з логіки посилення імперії за будь-яку ціну.

Однак добився В.Путін зовсім протилежного. Росія, яка все більшою мірою перетворюється на фундаменталістську сатрапію східного типу, стала світовим ізгоєм на кшталт Північної Кореї. Замість «Новоросії» він отримав «Нововазію», «русский мир» став ледь не лайливим поняттям, а сам він перетворився на людину, з якою респектабельним політикам бридко сидіти за одним столом. Встановивши в країні чорносотенні порядки, В.Путін повторив фатальну помилку Миколи II, який у кризовій ситуації вирішив спертися на найбільш декласовані маси населення, екстремістські й одіозні організації, зорієнтовані не на будівництво будь-чого, а на погроми.

І на останок. В Московії до імен князів та царів було прийнято додавати якесь прізвисько. Історія знає такі імена, як Іван Калита, Володимир Мономах, Святополк Окаянний, Іван Грозний, Олександр Визволитель та ін. На мою думку, В. Путін увійде в історію під тим, поки що ненормативним, прізвиськом, яке дали йому футбольні вболівальники і яке згодом буде легалізовано в політології як термін, що характеризує відповідну поведінку політичного діяча. А з таким «красенем» навряд чи будь-яка держава захоче укласти будь-які союзницькі угоди. Так що Переяславський проект внаслідок цивілізаційних особливостей нинішнього розвитку Російської Федерації наказав довго жити. Росія знову стала Московією.

Однак, на щастя, путінський рейх не вічний. Колишній віцепрем'єр РФ Альфред Кох так охарактеризував стан, в який путін-

ський режим загнав Росію: «Всего лишь политическая изоляция и санкции. И оказалось, что все липа. Нет никакой экономики, нет собственных финансов, нет никакой идеи развития, нет даже просто института, который управляет страной... Есть только начальник и его прихоти. И огромный аппарат, цель которого – эти прихоти исполнять...

Глупые, несчастные золотушные троечники... Че теперь хорохориться и изображать из себя нравственную альтернативу Западу? Какая там альтернатива! С кладбищами, похожими на помойку, с больницами, полными клопов и больных лежащих в коридорах, с вшивыми солдатами-срочниками, с африканской коррупцией и пенсиями в 150 долларов в месяц... Это даже не Иран. Это Эритрея и Чад. Только с зимой – до минус 40...» [8].

Проте не будемо зловтішатися. Росіяни перехворіють путінщиною і знову повернуться в лоно цивілізації. Можливо, щире каяття дозволить їм, як колись німцям, спокутувати гріхи нинішнього режиму. Зичимо їм, щоб це сталося якнайшвидше.

-
1. Дейвіс Норман. Європа: Історія, Норман Дейвіс. – К. – 2000, – С. 576.
 2. Трубецкой Н.С. История. Культура. Язык / Н.С. Трубецкой. – М., 1995. – С. 367
 3. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации / Ю.В. Павленко. – К., 2004. – С.478.
 4. Кульчицький Станіслав. Три Переяслави / Станіслав Кульчицький // Дзеркало тижня. – 2002. – 31 серпня.
 5. Шендерович Виктор. Мы были империей зла, а стали шпаной с блатными ухватками / Виктор Шендерович. – Факты. – 2014. – 10 июля.
 6. Донцов Д. Культура примітивізму / Д. Донцов. – Черкаси, 1918. – С.8.
 7. Градескул Н.А. Лекция академика Павлова // Звезда, 1927 / Бенедикт Сарнов. – Сталин и писатели. Книга вторая. – М., 2009. – С.345.
 8. Кох Альфред. Запад душил санкциями Иран почти сорок лет и не додушил. А тут полгода не прошло – и Россия в жопе / Альфред Кох // Труд. – 2015. – 9 января.